

Bogdán László

A has ezeregyéjszakája

– Krúdy estéje –

„Csak Szindbád Bolygó Hollandi bárkája marad már véglegesen itt, a meghitt óbudai révben, s a nagy mű, a regények, az Írás, mintha hajónapló volna, benne honvágyas üzenet, elsüllyedt szigetek térképe, elfeledett női levelekből kihulló préselt, kék nefelejcsk, és mégis elfelejtett leánynevek – ó, milyen sok nefelejcs! – s a kapitányi kéz, amikor – ó, augusztusoktól ajzott virágok s altató rózsák – mindötöket elejt!”

(Dobai Péter: Krúdy Gyula a Margit-szigetről Óbudára költözik, meghalni)

(1. A háttérzene: kísérteties kopogás) Krúdy és Proust írásművészetének rokonságát, a bergsoni indítatást nem kisebb esztéta vizsgálta, mint Baránszky Jób László. „Arról van szó – vonja le a fontos következtetést –, hogy a bergsoni élményidő, a tartam nem Proust ideje, aki mindent elemeire bont, és a mechanikus idő oknyomozása fonalán tér hozzá vissza és így mintegy felfejti, hanem Krúdyé, akinek közlésmódjában egy-egy élménypillanatba tömörül a múlt, és az élményben, ebben a művészi élményben, egyben mássá színeződve először jelenik meg élményként.” Közbevetőlegesen egy világító példa *A hídon – a negyedik út* – című Szindbád-történet elejéről: „Szindbád, a hajós, midőn közeledni érezte halálát, elhatározta, hogy még egy utolsó utazásra indul, mielőtt elhagyná a sztambuli bazárt, ahol egy régi szőnyegen üldögélve, pipáját szívogatta. Eszébe jutott fiatalkorából egy város – völgyben és piros háztetőkkel, ahol a barna híd ódon ívei alatt színes kavicsok felett vágtat egy tiszta kis folyó, és Szindbád a híd kőpárkánya mellől álmodozva nézte a messzeségben alvó kék erdőket... Ide kíváncozott még egyszer Szindbád, mielőtt utolsó pipáját kiszívta volna a régi szőnyegen; a kék erdőket látni a messziségekben, és a híd lusta ívei alatt serényen utazgató folyót. Egy kőszent állott valahol a hídon, látni lehet onnan, a kis cukrászboltot, dohányszínű függönyeivel, valamint kopott aranyos betűivel: A. Marchali, mondják a töredezett betűk a boltocska felett, dákójára támaszkodva, kecsesen, könnyedén és ábrándosan álldogált, mert a cukrásznénak barna szeme volt, barna haja volt. Sárga borítékos regényt olvasott a kassza mellett, és midőn a tekegolyók futkározásukban megcsörrentek a zöld posztón, álmodozva, szóra-

kozottan felpillantott a cukrászné a regényből. Ezért állott Szindbád dákJára támaszkodva minden délután a biliárd felett, és dús, puha haját titkon megigazította a kassza tükrében.”

És Szindbád megindul, hogy rádöbbenjen, semmi sem teljesen olyan, mint amilyen volt, s hogy Amália helyett, egykori szerelme helyett, annak leányával, a saját lányával találkozik, s egy medálban, amit leánya (aki természetesen nem tudja, hogy soha nem látott atyjával beszél) nyakában hord láncon, saját fiatalkori arcképét pillantja meg...

De vissza Krúdy olvasmányaihoz. Az irodalomtörténetírás oknyomozóinak semmi bizonyítékuk nincsen arra nézvést, hogy Krúdy magányos borongásai, borozásai, képzelgésai során tanulmányozta volna mondjuk Bergsont, az idő filozófusát (valószínűleg Freudot, vagy Ferenczit sem olvasta... *Az asszonyosságok díja* és a *Mit látott Vak Béla szerelemben és bánatban* mégis hallucinatórikusan sugározzák az én elvesztésének, a „minden egész eltörött” már Ady által is döbbenetesen megérzett élményének tragédiáját...) Krúdy – ezt vallomások írásából tudjuk – olvasta, sokra tartotta Turgenyevet, istenítette Puskin *Anyeginjét*, tanulmányozta Dickenst, sok mindent ismert Jókaitól Mikszáthig, nem valószínű viszont, hogy olvasta volna Flaubert-t, mégis egyik regényének Pest-leírása kísérteties hasonlóságokat mutat az *Érzelmek iskolájának* Párizs-víziójával. De a párhuzamok felfejtése messzire vezetne, egyik kevésbé ismert remekében, az Ulrik-novellák¹ vezérlő történetében *A has ezeregyéjszakája* című borongósan morbid beszélyben Krúdy, bármennyire hihetetlen is, megelőlegezi Beckettet (!). Ulrikot, ezt a „beteges úriembert”, ápolója a „Flegman” sámlira ültetve utaztatja végig betegszobáján, azaz Magyarország térképén, s minden Állomáson rövid pihenőket tartanak, mely pihenők alkalmat teremtenek az egykori kalandjait újraélni kívánó Ulriknak „elzengeni” a táj dicséretét, az állomási restik és vendéglők étlapjainak specialitásait. Mindez hideglelősen utal előre *A játszma vége* egyik emlékezetes jelenetére, amikor Clow sámlin utaztatja Hammot.

S azután ott van a hírhedt film, a Krúdy halála után négy évtizeddel bemutatott *A nagy zabálás*, melynek alakjait, helyzetait ugyancsak „megálmodja” Krúdy, a hulló és elveszett magyar világban. Gondoljunk *A pincér álma* kísértetiesen joviális és hátborzongatóan bornírt vendégére, aki végig-eszi az étlapot, ami egy akkori magyar vendéglátóipari egységben nem lehetett – más nem is volt! – csekélység...

Az evés módozatai különben is a kései nagy Krúdy-elbeszélések és a főmű, a *Boldogult úrfikoromban* egyik központi témáját jelentik. *Az élet álom*, írja Krúdy élete utolsó nagy novelláit, elbeszéléseit összegyűjtő, saját kiadásában megjelentetett könyvének címlapjára, de mielőtt elaludnánk, még együnk és igyunk, s Panek Zoltánt parafrázálva, szintén „az elágazó ösvények kertjéből”: tűzzük ki bandázásaink során a vidámság lobogóit... *Valakit elvisz*

az ördög! – előlegezi meg Krúdy másik kései regényének címében is osztálya, az úri Magyarország, a dzsenti, a „vendéglői osztály” végzetét, de ezekben az utolsó gasztronómiai remeklésekben még egyszer kocsmasztalhoz ülteti őket. Az ironikus és önironikus stílus (hol van már a kezdeti Krúdy-novellák, a Szindbád-történetek érzelmes mélabúja?) itt már kevésbé dallamos, átszínezi valami kísérteties kopogás, mintha a halál temetésrendező képében (ne feledjük Cziffra Jánost, *Az asszonyágok díja* című remekmű hőseit, ő ugyanis tényleg temetésrendező s a regény egyik kísérteties jelenetében önmagával találkozik össze!...) állandóan ott ólálkodna a háttérben, és sétapálcájának zöreje időnként minden más hangot elnyomna...

(2. Szerepek) Amikor a húszas évek végén, az ún. „gyomornovellák” az Ulrik-elbeszélések, a *Purgatórium*, az egészen megdöbbenő *Zöld ász* s a *Boldogult úrfikoromban* született, Krúdy már súlyos beteg. Kézenfekvő lehetne a magyarázat: azért ír ennyit evésről, mert ő akkor már nem ehet, orvosai szigorú diétára fogják. Mint minden magától adódó magyarázatban, ebben is van némi igazság, de azért a dolog nem ilyen egyszerű. Mindenesetre, ezekben a kései remekléseiben feltűnik egy újabb szerep is – közhely, hogy a Krúdy-írások hősei kivétel nélkül szerepeket, sokszor ugyanazon szerepek variánsait „játsszák el” – a „beteges úriember” szerepe. (Az Ulrik-novellák után, halála előtt még egyszer szerepelteti tüneményes, *Rezeda Kázmér szép élete* című regényében is...) Íme, hogyan határozza meg Ulrik úr önmagát, ápolója „bűvészinás” vagy a „kísértő” „Flegman” előtt: „Igaz, keserű íz jön fel a szájamba, mintha az egész világot meggyűlöltem volna, ha csak egyetlen mozdulatot teszek. Szeretnék visszavonni minden jó szót, amit életemben kiejtettem. Szeretnék visszavonni minden jócselekedetet, baráti poharat, még csak minden »jónapot«-ot is, amit valaha a doktoraimnak mondtam, amikor meglátogattak (...) De hát kitől kaptam én honoráriumot azért, mert beteg voltam?” Íme a nem kevésbé reprezentatív és szangvinikus felelet: „Tapasztalatokban gazdagodott a tekintetes úr – felelt olyan bölcsen „Flegman”, másutt Póki (akinek Ulrik időnként a botjával a tyúkszemére koppint és fájdalmaiban hosszan elgyönyörködik!) – és esetleg epekövekben, amelyek drágábbak, mint a gyémántok. De esetleg karbunkulusokban, amelyek miatt majd nemigen fog tudni üldögelni sem” etc. –, de addig is felülteti a sámlira, és megkezdődik a nem kevésbé boldog, mint kísérteties utazás a szobában, azaz a korabeli Magyarországon, stációtól stációig... „Flegman” „... a zsebéből cukorspárgát vett elő, amelyet ügyesen a zsámolyra akasztott, mint egy vadászkutya örvére, és húzni kezdte az ambitus kövein a rejtélyes szerkezetet. Közben hátra-hátrafordult és így beszélt Ulrik úrhoz: – Királytelek, Rakamaz, Kótaj, Mátészalka, Nagykálló, Szerencs, Miskolc, Kassa, Poprádfelka, Oderberg, Moszkva, Szentpétervár, beszállni. Beszállni, tekintetes úr, mert nyomban indít a vonat. – Hogy el ne felejtsem, Kótajban lakik egy

bizonyos Svarc, akit már különböző dolgok miatt többször elítélt a bíróság, mert ellenségei feljelentették. De ő az egyetlen ember, aki olyan pálinkát tud szerezni, a Tiszántúl, amelytől a legbetegebb embernek is meg kell gyógyulni. A csodarabbik receptje szerint készült ez a pálinka, még a Bolygó zsidó idejéből maradt itt, három kérdésre kell felelni annak, akinek Svarc ad a pálinkájából.”

Ulrik – Pistoly mellett – minden bizonnyal a hatalmas és szerteágazó Krúdy-életmű egyik legkülönösebb s legréjtélyesebb hőse avagy „szerepe” –, noha a „beteges úriember” életében ugyanvalóst semmi rejtély nincsen, általszó ez az egyszerű vidéki magyar élet, mint az ablaküveg, és hullásában sincsen semmi hősie! Ulrik beteg, beteg, mert nem lehet már más, mert megundorodott az élettől, ama „szerepek”-től, amelyek a hozzá hasonló vidéki magyar földesuraságokra vártak, még mielőtt kicsúszott volna alóluk az utolsó hold föld is, mielőtt kivágták volna a hét szilvafát, és elárverezték volna az ősi udvarházat... Ulrik betegen, udvartartása körében tölti az időt, gazdasszonya, Csapó Gizella és ápolója, az emlegetett „Flegman” vagy Póki végeredményben teljesen kielégítik, velük játssza el és éli újra életét, mely életben álmom és valóság kísértetiesen keveredik, és a háttérben ott ólálkodik a halál, fekete ruhában természetesen, mint egy temetésrendező... Nem véletlen különben, hogy Ulrik úr meg is hal egyszer, de utána – akárcsak a másik különös Krúdy külön, Pistoly, a „nyírségi Falstaff” – feltámad és ott folytatja unatkozásait, ejtőzéseit, öntépfő monológjait, ahol abbahagyta... Ne feledjük, Pistoly is feltámad, noha feltámadása után bölcsebb lesz „tapasztalatokban”, s mintha valamiféle szolidaritás is ébredne benne, mindenesetre elindul kakast keresni az egyik legbizarrabb és leggyönyörűbb Krúdy-elbeszélésben, Kleofásné kakasát. Hogy semmifajta bizonytalanságban ne maradassunk, Krúdy ezúttal precízen betájolja „hőseit”: Kleofásnénak elvész a kakasa, ezért is „... olyan szomorú volt, mint a fűzfa. Fűzfa, síró-rívó, szomorkodó fűzfa, amely mindig úgy csapkodja a karját, mint az özvegyasszony, midőn könnyeit törölgeti. Kleofásnénak sok könnyet kellett törölgetni, mert hatodmagával volt, félárvákkal, fészkukból kipottyant madárfiókákkal, apró gyerekekkel. Kleofás, mint ezt mindenki tudta, börtönben ült Nyíregyházán, de kit tudná, miért. Az ilyen Kleofás-féle embert nyomban bezárják, még ha ártatlan is, mint a ma született gyerek. Rossz neve volt Kleofásnak. Tán ha Esterháznak hívják: mindvégig szabadon járhatott volna.”

Hogy mennyire világosan látja Ulrik maga körül a halálra ítélt magyar világot – akárcsak egyebekben Pistoly is! –, arra egyik levélváltása is példa, mely levélváltást ikertestvérével, Ubullal folytat, aki a Tisza másik partján él, ezért nem találkoznak (?), mivel egyikük sem hajlandó átkelni a folyamom, ikertestvére meglátogatására (!) „Mit tenne maga Kossuth Lajos helyén? – kérdezte egy papírcédulán Ubul ikertestvérét, amikor Kossuth Lajos Turinban

nagybeteg volt. Az ikertestvér megfordította a cédulát, és annak a hátára írta: – Piócákat rakatnék a hátamra, mert a pióca a rossz vért kiszívja. – Ubul így válaszolt: – Maga boldogtalan! A nemzeti ügyről van szó, nem a múltó betegségről. Betegség nincs a világon, csak akkor, ha az ember maga akarja.”

Íme a hamisítatlan „nyírségi abszurd!”

S talán az elbeszélés címe sem teljesen véletlen! *Magyar betegség* a címe!...

Írtuk már, az Ulrik-történetekben a merengő, melakóros Krúdy-stíl kísértebb, kopogósabb lesz, Krúdy humora pedig egyre „feketébb”... Ulrik mintha színpadon élne, egyfolytában vitatkozik, házsártoskodik gazdasszonyával, Csapó Gizellával és ápolójával, „Flegman”-nal... Valami soha nem volt – hol volt, hol nem volt – magyar világ rémlik fel minduntalan, ahol az uraság – a „szultán”, jelöli meg egy helyen Krúdy találóan Ulrikot – véget nem érő „hitvitákat” folytat udvartartásával; „Flegman” elbeszélésekről elbeszélésre amolyan hoppmesteri, udvari bolond szerepet tölt be itt, mindez természetesen egyértelműen parodisztikus is, a Jókai-regényekből ismert, szabadságharc utáni „csacsihású magyar földesuraság” és udvari „lengyelje” civakodásait eleveníti fel és gúnyolja ki...³

Ulrikra különben nem is a képzelet vagy valódi betegségei a legjellemzőbbek, hanem unatkozásai. Egyszerűen unja magát, a valóság neki már nem kínál olyan szerepeket, melyekben megcsillogtathatná tehetségét – már természetesen ha lenne neki ilyesmí?! –, hősieen és betegen, örökké panaszkodva és móríkálva unatkozik... Mialatt körülötte egyre hallucinatórikusabb lesz az „élők” és az „egészségesek” világa. Mintha elmeegógyintézetből kiszökött órültek vennék körül. (A kései Krúdy-történetekben nem véletlenül jelenik meg az elmeegógyintézet mint végső menedék, vagy mint az utolsó előtti ítélet színtere...) Mintha Ulrik lenne az egyetlen normális magyar ebben a furcsa, álomszerűen sejtelmes félmúltban; ő, aki piócákat rakatna a beteg Kossuth hátára. Mert fő az egészség!... Említettük, a „beteges úriember” a *Rezeda Kázmér szép életében* is feltűnik, bizonyítva, hogy Krúdy sem „hóseihez”, sem „rögeszméihez”, „mániáihoz” nem lesz hűtlen; újabb és újabb alakváltozatokban, variánsokban tűnnek fel és múlnak ki, osztályához, a „vendéglői osztály”-hoz hasonlóan. Ahogyan régi közkedvelt kiskocsmák, úgy lassan a régi eleven, legendás vendégek is eltűnnek.⁴

Csak a romhalmaz marad! Az igazinak halovány, fakó másolata. Így az evés – úgyis mint „mechanikus cselekvés”, úgyis mint gurmanok ingyenkedése – egy vegetáló és haldokló osztály búcsúja lesz a színpadtól, a régi országtól, ami nekik (még) megadatott. (Egyik utolsó, fájdalmas vallomásában mélabúsan elmélkedik a „rég Magyarországon csemegejéről”... Egy másikban pedig a „jó kedvéről”...)

(3. Haláltánc) Az Ulrik-történetekkel, a gyomor-novellákkal (*Utolsó szivar az Arabszürkénél; A hírlapíró és a halál; A pincér álma; Isten véletek, ti*

boldog Vendelinek; Akit minden kocsmából kidobtak s a kevéssé emlegetett, élete utolsó esztendejében íródó ikernovella, a Kraut Ede főpincérről szóló A pénteki vendég és a Levegőváltás öröme és szomorúsága stb...) nagyjából egy időben két szatirikus regény is születik, mintegy a főmű, a *Boldogult úrfikoromban* kíséretében: a már emlegetett *Valakit elvisz az ördög* és a tüne-
ményes *Etel király kincse*. Ha az áhított és vágyott „nagyregény”-t nem is írja meg Krúdy, kései remeklései mégis hatalmas mozgóképbe tömörítik a hulló magyar világot, A hasonlóság Jancsó Miklós utolsó négy „fekete humorú” filmjével több mint megdöbbentő! – valamifajta nagyszabású gyagyaság, önsorsrontó gyengeelméjűség részesei vagyunk állandóan... (Ezért például Bodor Ádám Krúdy kései műveihez való kapcsolódását is érdemes lenne elemezni...) Az *Etel király kincse*ben Szabolcs vezér („egy lábfejű úriember a tizenkilencedik század végéről”) vezérletével indulnak el bizonyos nyírségi úriemberek megkeresni Attila király kincsét, melynek hollétéről rögeszméjük szerint vezetőjüknek, Szabolcs vezérnek bizonyosan tudomása van, de az egész kétségtelenül „hősies” kincskeresés egy hatalmas és végtelen dor-
bézolásba fül. Egy dáridó, ún. „duremars” a témája a *Boldogult úrfikorom*-nak is, itt Pista úr vezérletével mulatéroznak jobb sorsra érdemes úriembe-
rek, megannyi félbolond külön egy jó nevű pesti vendéglőben – neve nem véletlenül „Bécs Városához” – és az elfajuló multság egyre kísértetiesebb és egyre nyomasztóbb lesz, amolyan „magyar nagy zabálás”, vagy inkább nagy ivás... A megmentési kísérlet – itt már maga az ötlet is szarkasztikus, a *Valakit elvisz az ördög*ben körvonalazódik – újra elindul a Rezeda Kázmér-
regényekből megismert vörös postakocsi (ezután még két regényben is fel-
tűnik, a már emlegetett *Rezeda Kázmér szép életében* és a *Kékszalag hőseiben*, ahol Alvinczy Eduárd meg is hal, nem véletlenül lóversenyen, miközben lo-
va nyer...). Alvinczy Eduárd (ósmintája a múlt század eleji magyar élet egyik legkülönösebb figurája, Szemere Miklós volt, mellesleg a „régiország” egyik leggazdagabb embere, a „vezérek leszármazottja”) élete végén szeretné ma-
gyar királlyá koronáztatni magát (?), ezért útra kel a legendás Nyírségben, hogy felvásárolja a pusztuló magyar középosztály, a dzsentrí váltóit, s maga mellé állítsa a legendás, hétszilvafás nemességet, hogy híveket toborozhas-
son királlyá választásához, de be kell látnia, hogy ezek az „úriemberek” már annyira megveszekedetten romlottak és természetesen pofátlanul „háládat-
lanok”, hogy senki és semmi – még Alvinczy Eduárd ezeregyéjszakai va-
gyona – sem segíthet rajtuk...

Ezekben a regényekben és elbeszélésekben, Krúdy bűbajos varázspálcájá-
nak érintésére – végeredményben lehet vitatkozni azon, hogy Jókain, Mikszáthon,
Turgenyeven, Puskin Anyeginjén kívül érdekelt-e más író egyáltalán Krúdyt?

* Ó, az örök nosztalgia!...

E.T.A. Hoffmann nyilván igen, a maga módján őt folytatja és teljesíti ki – ott vonaglik az egész, haláltusáját vívó magyar úri, illetve „vendéglői osztály”...

Táncra mégis a *Boldogult úrfikoromban* zárójelenetében kerül sor, amikor az inkognitóban utazgató ismeretlen nagyúr kéri táncra Vilma kisaszszonyt, az egyik legszeretetre méltóbb Krúdy-hősnőt. Itt hirtelen változik át a történet, mutatva, hogy Krúdy értette Hoffmann, mondhatni egy srófra járt a történetük. „És az alkonyi órában megint megszólalt a Bécs Városához címzett vendégfogadóban a zongora – de egy másik zongora, és egy másik zongorista, aki talán még az ördögös lovagot is felülmúlta művészetével (...) Több zenebarát tartózkodott ebben az időben a sörházban, de bizony egyik sem tudta volna megmondani, hogy melyik keringő vagy valcer hangzott akkor a zongora felől, talán egy olyan zeneszám, amelyet még egyikük sem hallott, amelyet többé a zongora sem tudna még egyszer eljátszani...”

És a tánc útján újra visszazökken a regény – bocsánat, nincsen jobb szó rá, Krúdy mesterien ért a felíveltetéshez, de a törvényszerű leejtéshez is; hullámhegy, hullámvölgy, mint a tenger etc. –, valami „titokzatos légáramlás” surran be a nyitva hagyott ajtón, és sorra kifújja a reménytelen, részeg mulatózókat. Mélyen és megdöbbenően jellemző Placcnak, ennek a „változatos korhely”-nek a búcsúja – aki már volt társaságban és végigivott egy-két napot, tudja, hogy ez a legdöbbenetesebb, egyszer be kell fejezni, el kell indulni! – aki „... öntudatos ember volt, tisztán látta helyzetét, hogy ő innen már csak egyenesen hazamehet, haza, abba a reménytelenségbe, ahol nem várokozik rá senki, legfeljebb a halál. Nincs levél az asztalán, nincs üzenet a számára, nincs egy hang, mely szemrehányást tenne neki elmaradásáért. Ülhet az ágy szélén, fújhatja maga körül keserű cigarettafüstjét, bámulhatja a négy falat.” (Ilyen szempontból például a feleséggel is rendelkező korhelyeknek mégiscsak könnyebb, ha nekik van akinek számot adniuk, akinek magyarázkodniuk, s hazudozás közben akár kedvet is nyerhetnek elbaltázott életük mindenképpen, reprezentatív folytatásához...)

Itt természetesen felsejlik a Vég is, amelyet Krúdy estéjén, kései remekeiben annyira változatosan vázol fel. Ez a Vég – és ez is mélységesen jellemző Krúdynkra – se nem ünnepélyes, se nem különösebben elborzasztó. Gondoljunk egy pillanatra *Az alvás módozatai* című elbeszélés talányos-ironikus megállapítására: „De hiszen nincsen két embernek ugyanazon imádsága a földön, mégis eltalálnak ugyanazon helyre.”

Ahogy Placc is magára marad a végén, akárcsak Pista úr, az „elnök” vagy egy másik emlékezetes elbeszélésben az ezredes, aki mellesleg az ország legjobb céllövője. Talán nem véletlen az sem, hogy zseniális Krúdy-regényében Márai is magányosnak, elesettnek ábrázolja hőstét – aki viszont nem sajnálatra méltó, van tartása ugyanis! –, Szindbád hajnalban, a lumpolásból megtérve ágyára fekszik és elmereng hosszan... „A gyertya megvilágította

Szindbád ágát, az ágy körül székeken-aszthalokon elszórt Jókai-füzeteket.” Az egyikben szórakozottan, bódultan lapozgatni is kezd, mintha keresne valamit. „... de a vaksi fénynél homályosan látott csak, s máskülönben is elsötétedett a világ szemei előtt. Ezért kiejtette ujjai közül a füzetet, behunyta szemét, s mellén keresztbe fonta karjait. Most már igazán utazott Szindbád, s szívét, mely néhány pillanattal előbb még vadul dobolt... különös békesség és nyugalom ejtette meg (...) Így mosolygott és utazott a hajós, mert végre hazament. A gyertya csonkig égett s utolsó lobbanásával megvilágította Szindbád arcát. Most bölcs volt a csukott szemű arc, közömbös és szigorú. Csak Keleten tudnak ilyen közömbösen és méltóságteljesen nézni az urak, amikor vége van valaminek.”

JEGYZETEK

1. A *Delikátesz* című elbeszélés-gyűjteményben sorrendben: *A magyar-betegség; Kutyaharapást szőrivel; Az alvás módozatai; A ráklevés; Alkonyati elbeszélés; Delikátesz; Hogyan kell utazni?; Az öreg Korónyi professzor tanácsai; Mesemondó ház; A has ezeregyéjszakája...*
2. Nézzük az elejét, ahol a beteg, megkeseredett, a kórházból nemrég megtérő Krúdy mintegy felidézti ifjúkora álomszerű prózáját. De hogyan!... „Mállott rókagallérok, kísértetiesen elrongyosodott köpönyegek, madárijesztő vékony lábszáraihoz idomult nadrágok, fakult csurgó, régi zsúptető ereszéhez hasonló bajuszok, lelkiismeret-furdalásos ritkult szakállak, pókhálósan pislogó szemek, őszi széllel és köddel csimbókozott üstökösök, gombavesztett mellények, hervadt falevélkék, összezsugorodott nyakkendők és értelenül kongó pincehangok hazája, molyette Tabán – itt történt meg az a csoda, hogy Kuvik dalfüzéráros fogadalmat tett, hogy többé egyetlen korty bort sem enged le a gégéjén önszántából.” A stílus a kései zseniális magyar barokk (à la Pázmány!), már ami a sokfelé vágó, de egyfelé ütő „hajazó” körmondatot illeti, ami pedig Kuvik dalfüzéráros – zseniálisan önironikus önarckép – fogadalmát illeti, elenyészett, mint a fogadalmak általában, s Krúdy, egy bizonyos idő után, haláláig tovább ivott, mert kellett a bor ahhoz, hogy írhasson. Hogy élhessen!...
3. „Flegman” hátán viszi rohanva a beteges úriembert, „Milyen rossz szagod van – mondja elismeréssel a lovas, amikor a ló nyakára borult. – Háromszor eszem fokhagymát naponta, hogy a női ruhába bújít ördögöket eltávolítsam magamtól – felelt a ló. – Ez nem ártana a tekintetes úrnak sem. A legtöbbször itt kezdődik a gyógyulás, ha az embert álmában nők látogatják.”
4. De ez már a háború alatti zseniális novelláiban feltűnik. A vendéglőből kikopó, életéből kimaradozó, végletesen és végzetesen magára maradó hős! Legmegdöbbentőbben talán *A ház, ahol a lámpás ég* című, 1917-ben íródó elbeszélésben, amelynek szomorú műlakóros hőse, Zegernyesi talál háza padlásán egy bábut (!). Szerelmére gondol, elkeseredik, iszik és arra gondol, hogy saját elrontott élete elevenedik fel előtte. „Felemelte a viaszbábut és maga mellé ültette az asztalhoz. – Nem hagyjak – szólt, és megszorította a fából való kezét.”